

Nietzsche

v. Anders Fogh Jensen

Værdi og mening – nihilisme	1
Nietzsches fremgangsmåder	4
Kulturkritik	5
Videnskaben	7
Kraft og vilje	10
Moral	14
Perspektiv og skæbne	14
Hvad skal jeg gøre, Nietzsche? Bliv den, du er.....	17

Værdi og mening – nihilisme

Man plejer gerne – og gerne med et strejf af nostalgi – at fremstille filosofiens historie sådan, at indtil Hegel (der døde i 1831), opererede videnskabsmænd og filosoffer ud fra den præmis, at verden i sin grund er fornuftig. Hegel var den sidste, der kunne skrive dette uden at ryste på hånden. Op igennem det 19. århundrede udsættes denne tro for frontalangreb af filosoffer som Feuerbach, Schopenhauer, Marx og Kierkegaard. Der er imidlertid ingen af disse, der er så optagede af at påpege, at verden ikke inderst inde er gennemtrængt af fornuft, som Nietzsche. Den hammer, som Nietzsche banker på tingene med, får dem til at klinge hult.

Efter Nietzsche er udgangspunktet, at verden grundlæggende ikke er fornuftig, men absurd. Problemet om *mening* skyder sig herved ind: Hvis verden ikke er fornuftig giver den nemlig ikke mening. Og problemet om *værdi* skyder sig ind: Hvis ikke der længere er et fornuftens koordinatsystem at pejle værdierne ind efter, hvad er så noget værd?

Problemet om værdiernes tomhed eller deres lige-gyldighed associeres også med Guds død. Gud døde ikke over night, han havde lagt sig syg længe før Nietzsche proklamerede, at nu var Gud død. Det var Nietzsche nu heller ikke den første til at gøre. Blandt andet havde Feuerbach luftet samme nekrolog fire årtier forinden. Men lad os alligevel se, hvad det er Nietzsche siger. I bogen *Die fröhliche Wissenschaft*, Den muntre videnskab, fra 1882, hedder det:

Det skøre menneske. – Har I ikke hørt om det skøre menneske, der ved højlys dag tændte en lygte, løb hen på torvet og uophørligt skreg: ”Jeg søger Gud! Jeg søger Gud!” – Da der just stod mange af dem samlet, der ikke troede på Gud, vakte han stor latter. Er han da blevet væk? Spurgte den ene. Er han faret vil som et barn? Spurgte den anden. Eller holder han sig skjult? Er han bange for os? Er han stået til søs? Udvandret? – således skreg de op og lo sammen. Det skøre menneske sprang ind mellem dem og gennemborede dem med sit blik. ”Hvor er Gud henne?” råbte han.” Jeg skal sige jer det! *Vi har slået ham ihjel* – I og jeg! Vi er alle hans mordere! Men hvordan har vi gjort det? Hvordan var vi i stand til at drikke havet op? Hvem gav os svampen til at viske hele horisonten væk? Hvad var det, vi gjorde, da vi løste denne jord fra dens sol? Hvor bevæger den sig nu hen? Hvor bevæger vi os hen? Væk fra alle sole? Falder vi ikke ustandselig? Bagover, til siden, forover, til alle sider? Er der stadig et oppe og et nede? Strejfer vi ikke omkring som gennem et uendeligt intet? Ånder det tomme rum ikke på os? [...] Også guder går i forrådnelse! Gud er død! Gud forbliver død! Og vi har slået ham ihjel! Hvordan trøster vi os, vi mordere over alle mordere? [...]” Her tav det skøre menneske og så igen på sine tilhørere: også de tav og så forundret på ham. Til sidst kastede han sin lygte på jorden, så den gik itu og slukkedes. ”Jeg kommer for tidligt”, sagde han så, ”det er endnu ikke tid for mig. Denne vældige begivenhed er stadig undervejs og vandrer – den er endnu ikke kommet menneskene for øre. Lyn og torden behøver tid, stjernernes lys behøver tid, gerninger behøver tid, også efter at de er gjort, til at blive set og hørt. [...]”
(*Den muntre videnskab*, §125)

Der tolle Mensch – Habt ihr nicht von jenem tollen Menschen gehört, der am hellen Vormittage eine Laterne anzündete, auf den Markt lief und unaufhörlich schrie: „Ich suche Gott! Ich suche Gott!“ – Da dort gerade viele von denen zusammenstanden, welche nicht an Gott glaubten, so erregte er ein großes Gelächter. Ist er denn verlorengegangen? Sagte der eine. Hat er sich verlaufen wie ein Kind? sagte der andere. Oder hält er sich versteckt? Fürchtet er sich vor ns? Ist er zu Schiff gegangen? Ausgewandert? – so schrien und lachten sie durch einander. Der tolle Mensch sprang mitten unter sie und durchbohrte sie mit seinen Blicken. „Wohin ist Gott?“ rief er, „ich will es euch sagen! *Wir haben ihn getötet* – ihr und ich! Wir alle sind seine Mörder! Aber wie haben wir dies gemacht? Wie vermochten wir das Meer auszutrinken? Wer gab uns den Schwamm, um den ganzen Horizont wegzuwischen? Was taten wir, als wir diese Erde von ihrer Sonne losketteten? Wohin bewegt sie sich nun? Wohin bewegen wir uns? Fort von allen Sonnen? Stürzen wir nicht fortwährend? Und rückwärts, seitwärts, vorwärts nach allen Seiten? Gibt es noch ein Oben und ein Unten? Irren wir nicht wie durch ein unendliches Nichts? Haucht uns nicht der leere Raum an? [...] auch Götter verwesen! Gott ist tot! Gott bleibt tot! Und wir haben ihn getötet! Wie trösten wir uns, die Mörder aller Mörder? [...]“ Hier schweig der tolle Mensch und sag wieder seine Zuhörer an: auch sie schwiegen und blickten befremdet auf ihn. Endlich warf er seine Laterne auf den Boden, dass sie in Stücke sprang und erlosch. „Ich komme zu früh“, sagte er dann, „ich bin noch nicht an der Zeit.“ Dies ungeheure Ereignis ist noch unterwegs und wandert – es ist noch nicht bis zu den Ohren der Menschen gedrungen. Blitz und Donner brauchen Zeit, das Licht der Gestirne braucht Zeit, Taten brauchen Zeit, auch nachdem sie getan sind, um gesehn und gehört zu werden. [...]“
(*Die fröhliche Wissenschaft* §125, II s.126-127¹)

¹ Der henvises til Carl Schlectas trebindsudgave, Friedrich Nietzsche: *Werke in drei Bänden*, (München: Carl Hanser Verlag, 1954). II s.126 betyder bind II, s.126 og så fremdeles.

Nietzsches grundproblem er værdier. Hans diagnose er en kulturdiagnose, der giver sig udslag i et spørgsmål: Hvilke værdier har en given kultur? Hans svar er, at de tilsyneladende værdier i samtiden røber en udbredt nihilisme. Denne nihilisme giver sig udtryk på et individuelt plan som maskeringer af svag vilje og ressentiment. De omgøres til fornuft eller moral for at kunne blive accepteret. Denne omgørelse – eller omfortolkning, som Nietzsche siger – af mangel på værdi til fornuft eller moral, er samtidig et magtmiddel. Det svage omgøres til det moralske eller fornuftige for at kunne håndtere verden og for at magte de stærke, dem der har deres egne værdier.

Nietzsche er ikke nihilist, men idet hans grundproblem er værdier, og idet han mener at se sin egen kultur mangle værdier, så bliver nihilismen et centralt tema. Nihilismen er den sygdom, som kulturen lider af, og som den må overvinde. Men idet man ikke vil indse den, men maskerer den som fornuft og moral, bliver det sværere at helbrede sygdommen.

Nihilismen står for døren: Hvorfra kommer denne den uhyggeligste af alle gæster? Der Nihilismus steht vor der Tür: woher kommt uns dieser unheimlichste aller Gäste? (Nachlass, III s. 881)

Men hvad er da nihilisme? I sin bestemmelse af nihilisme kæder Nietzsche mening og værdi sammen:

Hvad betyder nihilisme? – At de højeste værdier mister deres værdi. Målet mangler, svaret på 'hvorfor?' mangler. Was bedeutet Nihilismus? – *Dass die obersten Werte sich entwerten.* Es fehlt das Ziel. Es fehlt die Antwort auf das „Wozu?“ (Nachlass, III s.557)

Idet de højeste værdier (Gud, den absolutte sandhed, fornuften, den absolutte moral) mister deres troværdighed, ligger mennesket blottet. Nihilismen er blot kulminationen på to tusind års løgn, og Nietzsche vil blot skubbe til dette læs, vælte de sidste falske, universelle, værdier og blotlægge nihilismen – hvad han kalder en aktiv nihilisme. Nihilismen er en gennemgangsfase, hvor mennesket selv – dvs. hver især – må lære at skabe sine værdier. Imidlertid klynger mennesket sig til de gamle værdier (de gamle tavler, som det hedder hos Nietzsches figur, Zarathustra), eller det har gennemskuet værdiernes hulhed, uden at være i stand til at gøre noget ved det – den såkaldte passive nihilisme.

Det, ikke at kunne skabe værdier, omtales undertiden som en træthed. Trætheden af det væsen, der kun kunne skabe nogle værdier ved at projicere dem ud i et opfundet væsen i en anden verden, og se sig selv en utilstrækkelig størrelse i forhold hertil: Mennesket.

Synet af mennesket trætter fremdeles – hvad er i dag nihilisme, om ikke *det?*... Vi er trætte af *mennesket*... (Moralens oprindelse I, 12 s.46).
Der Anblick des Menschen macht nunmehr müde – was ist hete Nihilismus, wenn er nicht *das* ist? ... Wir sind *des Menschen* müde... (Zur Genealogi der Moral, II s.789).

Når mening og værdi hører sammen, og når de højeste værdier har mistet deres værdi, så er det også meningen med livet, der er brudt sammen. Det får imidlertid ikke Nietzsche til at fortvivle, fordi liv grundlæggende er værdisættelse. At vurdere noget som bedre end noget andet er grundlæggende et livsvilkår, ja, det er det, liv er. Det betyder, at mennesket, allerede idet, det lever, har denne evne i sig. Det skal bare lære at bruge den – at værdisætte – og ikke at overtage andres værdier. Som sådan er mening, liv og værdi knyttet sammen på både et individuelt og et kollektivt plan. Nihilisme er da en svaghed i fortolkningsevnen, dvs. at man ikke evner at skabe mening til tilværelsen selv, der både præger denne kultur og denne kulturs 'menneske'.

Nietzsches fremgangsmåder

Nietzsches værdikritik går nu igennem en kulturkritik. Én væsentlig kulturkritik handler om moralen. En anden kritik handler om kunsten. Nietzsche ser de kulturelle udtryk som udtryk for et værdigrundlag. Hvor stærk en kultur er til at skabe sin egne værdier afgør, hvilken kunst den er i stand til at skabe. Romerne var f.eks. nok en stærk krigsnation, men de havde blot overtaget de græske værdier og forsøgte at efterligne dem.

Hvad er da Nietzsches metode? Mistanke, dekonstruktion og genealogi.

Mistanke, dvs. i udgangspunktet at tro, at dét der giver sig ud for noget, i virkeligheden er noget andet. Nietzsche går ofte via den hypotese, at tingene er deres modsætning. F.eks. at de kristne romere ikke blev forfulgte, fordi de var kristne, men at de blev kristne, fordi de var forfulgte.

Dekonstruktion, dvs. at vise at det, der fremstår som en sandhed, en enhed eller et begreb ikke er naturligt, men er konstrueret, og at det er konstrueret ud af noget. Væsentligt er det, som Foucault påpeger, at vise, at sandhederne ikke stammer fra en oprindelse

(Ursprung), men at de er frembragt hen ad vejen (Herkunft, Entstehung). Man kan pille sandheden eller begrebet op ved at vise, hvor det kommer fra, hvad dets ophav er. Denne følgen tråde tilbage til historien kalder Nietzsche, der er uddannet filolog, for genealogi. Genealogien afmonterer værdiers og sandheders kraft ved at opløse dem i deres ophav. Det tilsyneladende naturlige er skabt af historiske omstændigheder – som f.eks. de kristne værdier skyldes en gruppe romeres behov for at tro på, at de mislykkede i denne verden ville blive frelst i en anden verden.

Når Nietzsche er vigtig i filosofihistorisk sammenhæng, så er det fordi man aldrig rigtigt er kommet sig over dekonstruktionen og mistanken. Næsten al filosofi efter Nietzsche er, som den franske filosof Luc Ferry siger, dekonstruktion. Man analyserer ved at pille op, snarere end at gå opbyggende til værks.

Men måske er Nietzsches væsentligste fremgangsmåde hans form. Nietzsches form er masken. Og når han – som jeg skal komme tilbage til – mener at erkendelse må tage kunstens form, så er det netop ikke kunsten fremmed. For kunst er form og indhold ikke adskilte. Det er derfor, at en filosofi, der taler for perspektiverne, kan antage mange masker, men ikke kan samles i et system. Nietzsche udsagn handler ikke om realiteterne, men er stød, der skal løsne blodkarrene i hjernen (og i kroppen!), så man kan tænke og mærke realiteterne.

Kulturkritik

Kristendom er platonisme for "folket" "Christentum ist Platonismus fürs „Volk“
(*Jenseits von Gute un Böse*, II s.566)

Er lidelsen menneskets egen skyld, eller er det dets skæbne? Holdningen til lidelsen afslører en kulturs sundhed. Nietzsche mener i den græske tragedie at se en kunst, der fremstiller sin helt som én, der lever med lidelsen som uforfalsket ulykke, uden at omtolker den til noget andet. Det gør derimod Kristendommen (platonismen for folket) og den romantiske kunst. De forestiller sig et ideal i en anden verden – en Hinterwelt – for at kunne bære lidelsen i dette liv. Lidelse gøres til skyld, til fornuft eller retfærdighed. Den romantiske kunst – og romantik i det hele taget – er i den forstand livsfjendsk, fordi liv er lidelse. Den antikke helt, derimod, er udsat for gudernes vrede i noget, der ikke er en moralsk kamp, men en magtkamp. Og det formår den antikke tragedie at

fremstille – ikke som et realistisk billede, men som en illusion. Al kunst – og al erkendelse i øvrigt også – er illusion. Forskellen på god og dårlig kunst er, om disse illusioner udspringer af livet og står i livets tjeneste, eller de udspringer af et had til livet og fornægter livet. Det er Nietzsches vitalistiske kriterium for kunsten.

Omvendt er kunsten også den form livet må tage. Snarere end som at beruse sig i kunsten for at glemme livet, som romantikerne gør – med et af Nietzsches hadeobjekter, Wagner, som primær repræsentant herfor – må man beruse sig i livet ved at udfolde det som kunst. Livskunst handler om at udfolde livet, og det vil sige at skabe værdier. At leve er at ville, at værdisætte og at lide.

Nietzsche fik sin egen opdragelse ved at læse Schopenhauer (*Schopenhauer als Erzieher* hedder en af Nietzsches tidlige værker). Det var Schopenhauers bedrift at vise Nietzsche, at verden i bund og grund ikke er fornuftig, men at den er vilje. Den menneskelige lidelse opstår deraf, at det vil, men at ikke alt der villes indfries. Således slæber mennesket sig igennem livet i lidelse. Schopenhauers løsning er buddhistisk inspireret: Lykke består i fravær fra lidelse. Mennesket må afdø fra viljen for at undgå lidelse.

Schopenhauer: "Alt liv er lidelse"

Schopenhauer: "Alles Leben ist Leiden"

Lykken som fravær af lidelse er for Nietzsche en forståelse af lykke, der fornægter liv. For livet indbefatter lidelse, og den lykke, der er mennesket mulig, består tværtimod i en udfoldelse af viljen (der ikke er identisk med begæret; mennesket vil ikke, hvad det begærer). Derfor har Nietzsche heller ikke noget til overs for de engelske utilitarister, der opstiller en morallære på baggrund af lystkalkuler:

Mennesket stræber ikke efter lykke,
det gør kun englænderen

Der Mensch strebt *nicht* nach Glück; nur der
Engländer tut das.

(*Götzen-dämmerung*, II s.944)

Imidlertid afspores den vestlige kultur længe før, nemlig med Platon og Sokrates, hvor ideen om en anden verden og en moral tager form. Nogenlunde samtidig med de to skrev Euripides sine tragedier. Det er Nietzsches pointe, at man kan følge den vestlige kulturs forfald i udviklingen i tragediedigtningen. Hvor Aischylos (f.eks. *Prometheus*) og Sofokles (f.eks. *Ødipus*) fremstillede heltens kamp, lidelse og skæbne, der udvikler Euripides en psykologisk og realistisk kunst. Han konstruerer karakterer, reflekterer, moraliserer og føler. I Nietzsches vokabular tipper balancen mellem et dionysisk

princip og et apollinisk princip, dvs. mellem livskilde og ordnende princip, erkendelse. Sokrates kan nu samtidig ses som den, der er med til at udrydde dette dionysiske princip, idet han i Platons pen introducerer den fornuftsmæssige erkendelse. Erkendelsen oplyser ikke, den opløser. Og den kunst, der digter denne opløsning (Euripides f.eks.) er blot pynt. Den forskønner en glædesløs tilværelse, den løfter den ikke. Den er mere teori end vision.

Nietzsche udfald mod den kunst, der til tilbyder en flugt i en anden verden (hvad Nietzsche kalder en blasfemi mod jorden) flankeres altså af en kritik af kunst, der bare hænger guirlander op på erkendelsen. Den første er en idealistisk eskapisme. Den anden er en realisme.

Videnskaben

Overfor positivismen, der bliver stående ved fænomenerne, "Der gives kun kendsgerninger", ville jeg sige: Nej, netop kendsgerninger gives ikke, der gives kun fortolkninger. Vi kan ikke fastslå noget faktum "an sich"; måske er det nonsens at ville gøre noget sådant.

Gegen den Positivismus, welcher bei den Phänomenen stehn bleibt "Es gibt nur Tatsachen", würde ich sagen: nein, gerade Tatsachen gibt es nicht, nur Interpretationen. Wir können kein Faktum "an sich" feststellen: vielleicht ist es ein Unsinn, so etwas zu wollen."

(Nachlass, III s.903).

Nietzsche fører kamp på to fronter samtidigt. På den ene side mod idealismen ("troen frelser, altså lyver den"), på den anden side mod realismen. Til idealismen hører al drøm om at verden skal gå op, blive ét eller forløses. Til realismen hører ikke mindst erkendelsen og hertil videnskaben.

Nietzsches kritik af erkendelsen føres fra livets perspektiv. Erkendelse er for Nietzsche en kunst, og spørgsmålet er nu, om videnskaben tjener livet. Det gør den ifølge Nietzsche ikke. Tværtimod er forestillingen om at indsigt befrier opfundet af fornuftsmennesker, der ikke kan finde ud af at leve, og derfor må opskrive erkendelsen.

Der er tidsaldre, hvor det fornuftige menneske og det intuitive menneske står side om side, den ene i angst for intuitionen og den anden med hån overfor abstraktionen; den sidste er ligeså ufornuftig som den første er ukunstnerisk. Begge stræber de efter at herske over livet: den ene ved at kunne imødegå de vigtigste trængsler med omsorg, kløgt og

Es gibt Zeitalter, in denen der vernünftige Mensch und der intuitive Mensch nebeneinanderstehn, der eine in Angst vor der Intuition, der andere mit Hohn über die Abstraktion; der letztere ebenso unvernünftig, als der erstere unkünstlerisch ist. Beide begehren über das Leben zu herrschen; dieser, indem er durch Vorsorg, Klugheit, Regelmäßigkeit den hauptsächlichsten Nöten zu begegnen weiß, jener, indem er als ein

regelmæssighed, den anden ved som „überfroher Held“ jene Nöte nicht sieht [...] en ”overstadig helt” slet ikke at få øje (*Über Wahrheit und Lüge...*, III s.321) på de trængsler [...] (Om sandhed og løgn... s.111)

Nietzsches problemer med videnskaben kan opsummeres som følger:

1) Videnskaben afslører illusioner, men den sætter ikke andre illusioner i stedet. Den gør blot tomheden større. Videnskab er destruktiv, ikke værdiskabende – jf. senere den tyske sociolog, Max Webers skelnen mellem Zweckrationalitet og Wertrationalitet: Videnskaben kan fortælle os, hvordan noget kan ske, men ikke hvad vi skal gøre; en kultur domineret af videnskab er en kultur domineret af målrationalitet. Den proces, som Nietzsche og en lang række videnskabshistorikere beskriver som en videnskabeliggørelse af livsverdenen, kalder Weber for en Entzauberung der Welt, en affortryllelse af verden. Med Weber kan vi sige, at Nietzsche mener at videnskaben affortryller.

2) Videnskaberne anser alt, hvad der kan vides for værd at vide, og derved bliver det hele lige-gyldigt. Videnskab er en minutøs optælling, der prøver at udrense fortællingens sorterende og dramatiserende kræfter for at henholde sig til det, den kalder fakta.

3) Det er en skrøne at indsigt befrier. Hvorfor? Jo, fordi som tidligere Pascal og senere Freud påpegede, så er mennesket så meget andet end fornuft. Måske bliver fornuften fri for illusioner, men mennesket gør det ikke. Fornuften er ikke grundlaget for de menneskelige handlinger, det er en efterrationalisering af en vilje. Tilmed af en svag vilje; for kun den svage vilje har brug for at legitimere sig. Det er netop ved behovet for at legitimere sig, at viljen er svag, og det vil sige splittet: Den er splittet mellem det, den vil, på den ene side og fornuften og moralen på den anden side (dette vender vi tilbage til).

4) De universelle værdier er i den forbindelse noget, som de, der ikke er i stand til selv at skabe værdier, abonnerer på. Igen: For at maskere sin egen svaghed, omdøbes underkastelsen under udefrakommende værdier (der i øvrigt fornægter livet) som værende erkendelse og dyd. Men dueligt er for Nietzsche kun det, der står i forbindelse med livet, og det vil sige det, der selv værdisætter.

Man kan ikke forvente, at kritikken af de gamle værdier skaber nye værdier. Nietzsche vil i stedet, at erkendelsen skal være en kunst: Den fortolkning, der på en gang erkender og vurderer, dvs. sætter nye værdier. For eksempel harcelerer Nietzsche mod

historievidenskaben, der skriver livets historie sådan som det var til forskellige tider. Nej, det er ikke det, det handler om. Det handler om at skrive historien, så det potenserer livet. Livet hvornår? Nu.

Erkendelsen er fra første færd indlejret i en magtkamp (og det er her Foucault begynder): Det er den svage viljes forsøg på at bekæmpe andre viljer. Fornuften er menneskets erstatning for "manglende horn og skarpe rovdyrtænder." Det kæmper for magt ved hjælp af klogskab, list og forstillelse.

I en eller anden afkrog af det flimrende verdensalts talløse solsystemer var der engang en klode, hvor kloge dyr opfandt det at erkende. Det var det mest hovmodige og forløjede øjeblik i "verdenshistorien": men dog blot et øjeblik.

In irgendeinem abgelegenen Winkel des zahllosen Sonnensystemen flimmernd ausgegossenen Weltalls gab es einmal ein Gestirn, af dem kluge Tiere das Erkennen erfanden. Es war die hochmütigste und verlogenste Minute der „Weltgeschichte“: aber doch nur eine Minute.

(*Über Wahrheit und Lüge... III, 309*).

(*Om sandhed og løgn... s.98*)

Tænkeevnens livlighed skyldes oplevelsesevnens bortdøen. Når man (som begrebs- og ordfabrikken Descartes) kan sige "cogito ergo sum" er det fordi oplevelsen ikke længere er primær. I stedet burde man ifølge Nietzsche sige "vivo ergo cogito": Jeg lever, derfor tænker jeg.

Hensmuldret og faldet fra hinanden, stort set opdelt halvt mekanisk i et indre og et ydre, oversået med begreber, som med dragetænder, avlende nye begrebsdrager, tilmed lidende af ordenes sygdom og uden tillid til egne følelser der endnu ikke er overstemplet med ord: som en sådan livløs og dog uhyggelig aktiv begrebs- og ordfabrik har jeg måske endnu ret til at sige om mig selv *cogito, ergo sum*, men ikke *vivo, ergo cogito*. Den tomme "væren", ikke det fulde grønne "liv" tilfalder mig; min oprindelige følelse giver mig kun den sikkerhed, at jeg er et tænkende, ikke at jeg er et levende væsen, at jeg ikke er et *animal*, men højst et *cogital*. Skænk mig først liv, så vil jeg også skabe jer en kultur af det!

Zerbröckelt und auseinandergefallen, im ganzen in ein Inneres und ein Äußeres halb mechanisch zerlegt, mit Begriffen wie mit Drachenzähnen übersät, Begriffsdrachen erzeugend, dazu an der Krankheit der Worte leidend und ohne Vertrauen zu jeder eignen Empfindung, die noch nicht mit Worten abgestempelt ist: als ein solche unlebendige und doch unheimlich regsame Begriffs- und Worte-Fabrik hab ich vielleicht noch das Recht, von mir zu sagen *cogito, ergo sum*, nicht aber *vivo, ergo cogito*. Das leere „sein“, nicht das volle und grüne „Leben“ ist mit gewährleistet; meine ursprüngliche Empfindung verbürgt mir nur, dass ich kein *animal*, sonder höchstens ein *cogital* bin. Schenkt mir erst Leben, dann will ich euch auch eine Kultur daraus schaffen!

(*Vom Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben, I s.280-281*)

(*Historiens nytte, s.127-128*)

Det her her Deleuze udgår fra, når han siger at enhver tænkning må begynde med sansningen.

Deleuze: "På vejen der leder til det, der skal tænkes, begynder alt med sanseligheden."

Deleuze: "Il est vrai que, sur le chemin qui mène à ce qui est à penser, tout part de la sensibilité."

(Gilles Deleuze: *Différence et répétition*, s.188)

Kraft og vilje

At overse det individuelle og virkelige giver os begrebet

(Om sandhed og løgn i udenommoralsk betydning, s. 103)

Das Übersehen des Individuellen und Wirklichen gibt uns den Begriff

(Über Wahrheit und Lüge im aussermoralischen Sinn, III s.313)

Når Nietzsche kan bringe kunst og erkendelse sammen, så er det fordi begreber er konstruerede redskaber. Som fiktioner og redskaber vil Nietzsche ikke afvise begreberne, men netop fastholde at de er redskaber og vurdere dem som fiktioner, og *ikke* betragte dem som navne på realiteter.

Imidlertid har sproget med denne fordobling af verden i en navneverden sagt noget mere, nemlig at der er en anden verden. Sproget er allerede fra begyndelsen platonisk: Det indgyder illusionen om en anden verden. Denne fejl begynder i det øjeblik, man tager begreber som navne på realiteter og ikke som illusionsredskaber i realiteten.

Et af sprogets mest realitetsfordrejende virkninger er, at det ikke kan gribe tilblivelse (werden). Det låser tilblivelsen fast i et navneord.

Aldrig er intellektet mere frodigt, rigt, stolt, behændigt og dristigt end da: veltilpas med at skabe kaster det rundt med metaforerne og flytter om på abstraktionernes grænsepæle, så at det for eksempel betegner strømmen som den bevægelige vej, der bærer mennesket derhen, hvortil det plejer at gå.
(Om sandhed og løgn..., s.110).

Nie ist er [der Intellekt] üppiger, reicher, stolzer, gewandter und verwegener: mit schöpferischem Behagen wirft er die Metaphern durcheinander und verrückt die Grenzsteine der Abstraktionen, so daß er zum Beispiel den Strom als den beweglichen Weg bezeichnet, der den Menschen trägt, dorthin, wohin er sonst geht.

(Über Wahrheit und Lüge..., III s.320)

En tildigtning, som sproget hjælper os med, er i Nietzsches øjne særligt ødelæggende for livet, nemlig subjektet. Subjektet som det, hvorfra handlingen udgår, og som kan vælge at udføre handlingen eller ej, er grundlaget for en moral. Nietzsches forsøg på at tilbagevise dette subjekt er ikke bare en del af hans kritik af erkendelsen og sproget, men også af moralen.

At forlange af styrken at den *ikke* skal ytre sig som styrke, at den *ikke* skal være noget, der vil overvælde, vil underkaste, vil være herre og tørste efter fjender og modstande og triumfer, er lige så selvmodsigende som at forlange af svagheden, at den skal ytre sig som styrke. Et kvantum kraft er ensbetydende med det tilsvarende kvantum drift, vilje, virken – ja, det er slet ikke andet end just selve denne driven frem, villen, virken og kan kun forekomme anderledes, når sproget forfører dertil (og på grund af de i sproget forstenede grundvildfarelser, som skyldes fornuften): det sprog, der forstår og misforstår al virken som betinget af et virkende, af et "subjekt". Ligesom nemlig folket adskiller lynet fra dets lysen, som det så opfatter som en *gøren* og som virkning af et subjekt, der hedder lyn, således adskiller folkets moral også styrken fra styrkens ytringer, som om der bag det stærke fandtes et indifferent substrat, som det *måtte stå frit* at ytre styrke eller ej. Men der findes ikke et sådant substrat; der er ingen "væren" bag en *gøren*, virken, blive til; "den *gørende*" er blot blevet tildigtet en *gøren* – men denne *gøren* er alt. Folket fordobler i grunden en *gøren*, når det lader lynet lyse, hvilket er en *gøren-gøren*: det opstiller den samme begivenhed én gang som årsag og så én gang mere som dennes virkning. Naturforskerne gør det ikke bedre, når de siger: "Kraften bevæger, kraften forårsager" og lignende – endnu står hele vor videnskab, hvor kølig og fri for affekt den end er, under sprogets forførelse og er ikke sluppet af med de underskudte skiftinger "subjekter" (atomet for eksempel er en sådan skiftning, ligesom Kants "Ding an sich") (*Moralens oprindelse* 1,13 s.47-48).

Von der Stärke verlangen, daß sie sich *nicht* als Stärke äußere, dass sie *nicht* ein Überwältigen-Wollen, ein Niederwerfen-Wollen, ein Herrwerden-Wollen, ein Durst nach Feinden und Widerständen und Triumphen sei, ist gerade so widersinnig als von der Schwäche verlangen, dass sie sich als Stärke äußere. Ein Quantum Kraft ist ein ebensolches Quantum Trieb, Wille, Wirken – vielmehr, es ist gar nichts anderes als ebendieses Treiben, Wollen, Wirken selbst, und nur unter der Verführung der Sprache (und der in ihr versteinerten Grundirrtümer der Vernunft), welche alles Wirken als bedingt durch ein Wirkendes, durch ein „Subjekt“ versteht und missversteht, kann es anders erscheinen. Ebenso nämlich, wie das Volk den Blitz von seinem Leuchten trennt und letzteres als *Tun*, als Wirkung eines Subjekts nimmt, das Blitz heißt, so trennet die Volks-Moral auch die Stärke von den Äußerungen der Stärke ab, wie als ob es hinter dem Starken ein indifferentes Substrat gäbe, dem es *freistünde*, Stärke zu äußeren oder auch nicht. Aber es gibt kein solches Substrat; es gibt kein „Sein“ hinter dem *Tun*, Wirken, Werden; „der Täter“ ist zum *Tun* bloß hinzugedichtet – das *Tun* ist alles. Das Volk verdoppelt im Grunde das *Tun*, wenn es den Blitz leuchten lässt, das ist ein *Tun-Tun*: es setzt dasselbe Geschehen einmal als Ursache und dann noch einmal als deren Wirkung. Die Naturforscher machen es nicht besser, wenn sie sagen „die Kraft bewegt, die Kraft verursacht“ und dergleichen – unsre ganze Wissenschaft steht noch, trotz aller ihrer Kühle, ihrer Freiheit vom Affekt, unter der Verführung der Sprache und ist die untergeschobnen Wechselbälge, die Subjekte“ nicht losgeworden (das Atom ist zum Beispiel ein solcher Wechselbalg, insgleichen das Kantische „Ding an sich“) (*Zur Genealogie der Moral*, II s.789-790)

Her får vi Nietzsches metafysik for fulde udblæsning: Virkeligheden består kun af kræfter, der virker. Resten er løgn. Og dog, for resten virker også. Den tildigtning, vi kalder subjektet, virker for eksempel ind i kræfterne. Vi kunne kalde sådanne konstruktioner for 'kraftkomplekser', eller simpelthen bare magt. Når Nietzsche taler om vilje til magt, så mener han kraft. På fransk oversætter man Nietzsches 'Macht' med *puissance*, mens begrebet *pouvoir* snarere betegner, f.eks. en politisk magt, en magtbeføjelse osv. Man kan

mene, at Deleuze i udgangspunktet beskæftiger sig med kraft, i forstanden *puissance*, og at Foucault beskæftiger sig med stivnede kraftkomplekser, magt, i forstanden *pouvoir*. Det er imidlertid Foucaults fortjeneste at have vist, hvorledes disse magtinstanser (som f.eks. institutioner, samtaleformer eller navne) virker ind i de mellem menneskelige relationer, og at kraftrelationerne mellem mennesker derfor ikke kan isoleres fra de påvirkninger, som de større sociale magtformer udvirker. Foucault er drevet af samme længsel som Nietzsche, nemlig en længsel efter at kraften skal virke på en mere fri måde.

Nietzsches grundbegreb (hans metafysiske grundsten, som Heidegger tematiserer det den i sin store bog om Nietzsche) er *viljen til magt*. Viljen til magt hedder i det tidlige forfatterskab 'liv', men det er nogenlunde det samme, der sigtes til. Det er også titlen på Nietzsches eget stort anlagte hovedværk, der aldrig nåede at udkomme, men som siden er samlet (og netop i den franske udgave hedder *La volonté de puissance*, ikke *pouvoir*).

Viljen til magt er en styrke, en kraft. Det er ikke at identificere med et begær. Begær er noget, man er underlagt.

Macht er ikke det samme som råstyrke eller social eller politisk magt (Gewalt). Det er snarere et metafysisk begreb, en kraft. Bedst kan vi sige, at viljen til magt er en evne til at fortolke, til at sætte sine værdier, til at leve fortolkende. Verden er i Nietzsche optik et sådant spil mellem kræfter, en stadig tilblivelse og kamp mellem fortolkninger.

Imidlertid er der *styrkeforskel* på de forskellige *viljer til magt*, eller som Nietzsche udtrykker det, kraften kommer i forskelligt kvantum.

Selvopholdelsesdriften er det svageste udtryk for vilje til magt; det indskrænker sig til det blotte forsvar. I det hele taget er den livsførelse, der prøver at undgå smerte, for Nietzsche at se udtryk for en svag vilje til magt. Nietzsche vil hverken et længere liv eller et evigt liv, men et mere levende liv (og ville kun have hån til overs for nutidens risikoforvaltning og helse).

Det er imidlertid ikke så simpelt, at de stærke besejrer de svage, eller at de svageste overlever. Nej, de svage har i høj grad magten – og det er netop kulturens dekadence. Ved at omtolke og rotte sig sammen magtes de stærke viljer. Moral og fornuft er de bedste eksempler herpå: Det er omtolkninger af det svage til fornuft eller dyd, f.eks. det ikke at kunne hævne sig til det ikke at ville hævne sig

– i henhold hertil: Den stærke magtvilje mener ikke noget om det at hævne sig (f.eks. at det skulle være godt eller retfærdigt), den hævner bare, den gør bare, hvad den skal, i amoralsk integritet.

Netop *integritet* er forskellen på den stærke og den svage vilje. Den stærke vilje er usplittet, den handler. Den svage vilje er splittet, f.eks. mellem vilje og moral.

<p>Dets sjæl <i>skeler</i>, dets ånd elsker smuthuller, snigveje og bagdøre, alt skjult virker på det som <i>dets</i> verden, <i>dets</i> sikkerhed, <i>dets</i> vederkvægelse. Det forstår sig på at tie, ikke at glemme, at vente, midlertidigt at gøre sig mindre, at ydmyge sig. (<i>Moralens oprindelse</i> 1, 10 s.41)</p>	<p>Seine Seel <i>schielt</i>; sein Geist liebt Schlupfwinkel, Schleichwege und Hintertüren, alles Versteckte mutet ihn an als <i>sein</i> Welt, <i>sein</i> Sicherheit, <i>sein</i> Labsal; er versteht sich auf das Schweigen, das Nicht-Vergessen, das Warten, das vorläufige Sich-verkleinen, Sich-demütigen. (<i>Zur Genealogie der Moral</i>, II s. 784).</p>
--	--

Noget af det, der gør, at den stærke magtvilje er hel, er selvfølgelig at den i udgangspunktet ikke skeler. Men også at den glemmer. Med et udtryk fra den franske filosof, Lamarck, kalder Nietzsche glemslen for en plastisk kraft:

<p>Dette ikke engang at kunne tage sine fjender, sine uheld, sin <i>ugerninger</i> alvorligt – det er tegnet på stærke og fuldtone naturer, der besidder et overskud af plastisk, efterdannende, lægende og tillige virksomt glemmende kraft (<i>Moralens oprindelse</i> 1, 10 s.41).</p>	<p>Seine Feinde, seine Unfälle, seine <i>Untaten</i> selbst nicht lange ernst nehmen können – das ist das Zeichen starker voller Naturen, in denen ein Überschuß plastischer, nachbildender, ausheilender, auch vergessenmachender kraft ist (<i>Zur Genealogie der Moral</i>, II s.784)</p>
---	--

Denne skelen giver sig også udtryk i – som Deleuze har gjort til grundfigur for 'forskellen' – at den stærke vilje til magt handler ud fra sig selv, mens den svage vilje til magt handler med udgangspunkt i den anden. Den stærke vilje til magt er aktiv, den svage er reaktiv. Følelser udarbejdes på baggrund af et had til den anden – et ressentiment – som den svage vilje ikke vil være ved, og derfor omdøber det gode.

For den stærke giver den anden sig som forskellig, for den svage vilje til magt giver den anden sig som en modsætning. Nietzsche udtrykker forskellen på forskellen og modsætningen ved hjælp af to af sine allestedsnærværende dyreanalogier, rovfuglen og lammet:

<p>At lammene er fjendtligt stemte over for de store rovfugle, dét forbavser ikke: blot er der heri ingen grund til at fortænke de store rovfugle i at tage</p>	<p>Daß die Lämmer den großen Raubvögeln gram sind, das befremdet nicht: nur liegt darin kein Grund, es den großen Raubvögeln zu verargen, daß sie sich klein Lämmer holen. Und wenn</p>
---	---

for sig af de små lam. Og hvis lammene siger til hinanden: "Disse rovfugle er onde, og hvem der så lidt som muligt er en rovfugl, men tværtimod dens modstykke, et lam – skulle han ikke være god?", så er der intet at udsætte på denne oprettelse af et ideal, så lidt som hvis rovfuglene skulle kigge en smule spotsk derpå og måske sige til hinanden: "Vi er slet ikke fjendtligt stemte over for disse lam, som vi endog elsker: intet er mere velsmagende end et lille lam."
(*Moralens oprindelse* 1,13 s.47).

die Lämmer unter sich sagen „diese Raubvögel sind böse, und wer so wenig als möglich ein Raubvogel ist, vielmehr deren Gegenstück, ein Lamm – sollte der nicht gut sein?“ so ist an dieser Aufrichtung eines Ideals nichts auszusetzen, sei es auch daß die Raubvögel dazu ein wenig spöttisch blicken werden und vielleicht sich sagen: „*wir* sind ihnen gar nicht gram, diesen guten Lämmer, wir lieben sie sogar: nichts ist schmackhafter als ein zartes Lamm.

(*Zur Genealogie der Moral*, II s.789)

Moral

Fra Nietzsches kraftmetafysik når vi allerede langt ind i hans syn på moralen. Moral må analyseres som en kraftkonstellation:

Engang sagde man om al moral: "På deres frugter skal I kende dem". Jeg siger om enhver moral: "Den er en frugt, hvoraf I skal kende den jordbund de voksede på."

Ehemals sagte man von jeder Moral: "An ihren Früchten sollt ihr sie erkennen." Ich sage von jeder Moral: „Sie ist ein Frucht, an der ich *Bode* erkenne, aus dem sie wuchs.

(Nachlass, III s.779)

Moral er for Nietzsche del af den kulturelle sygdom. Ja, det er på samme tid en virkning af elendigheden og en årsag til mere elendighed. Moral er en virkning af en svag og splittet vilje, der må omskrive sig til dyd og overlegenhed for at kunne leve med sig selv. Samtidig bringer denne virkning, moralen, mere elendighed med sig, idet den løsriver mennesket fra sine naturlige tilbøjeligheder og byder det at knægte dem.

Moral er ikke noget bevidst anliggende, sådan som visse moralister har tendens til at gøre det til. Man vælger ikke sine værdier bevidst – nej, omvendt, de grundværdier, som magtviljen har sat, er grunden for de bevidste vurderinger. Bevidstheden kommer altså bagefter som en efterrationalisering af irrationelle afgørelser.

"Hvad gør et *begær* med sig selv for at blive til *dyd*? – Omdøbning."

Was eine *begierde* mit sich selber macht um zur *Tugend* zu werden? Die Umtaufung
(Nachlass, III s.523)

Perspektiv og skæbne

Nietzsche tilskrives ofte en position som perspektivist. Det vil sige, som utallige hermeneutikere og andre filosoffer siden har påpeget, at en sag ikke udtømmende kan beskrives fra én synsvinkel, men at

andre perspektiver får en anden sandhed til at stå frem. Og i Nietzsches tilfælde, at det kræver forskellige masker (latin, personae: maske) at tale med. Perspektivismen er hos Nietzsche inkorporeret i formen.

Og jo, der er da noget om at Nietzsche er perspektivist, men det er ikke fyldestgørende blot at konstatere det, for det risikerer at indskrive ham i rækken af tåbelige relativister og jublende konstruktivister frem til vor tid. Det, der er tale om for Nietzsches vedkommende, er, at nogle perspektiver er bedre end andre. Hvad er da vurderingskriteriet for et perspektiv? Svaret er ganske simpelt: Om det fremmer eller hæmmer livet.

Hvis man sammenligner det med korttegning – der jo netop ikke tilstræber realisme, men bevidst fremhæver nogle aspekter ved landskabet – så er nogle kort mere brugbare end andre. I Nietzsches tilfælde handler det nu om at lægge de perspektiver, der udfolder viljen mest muligt. Tillidens perspektiv er f.eks. bedre end mistillidens perspektiv, fordi tillid udspringer af overskud og ikke af frygt.

Men valget er perspektiv er tilsyneladende ikke et bevidst valg, men et udslag af styrke. Det perspektiv, der lægges, siger noget om de livsbetingelser, om den kraft der udfolder sig. Kraften afgør hvilke fiktioner man er i stand til at skabe sig.

Kraften sætter perspektivet, og perspektivet sætter det sansede:

<p>Et kadaver er en herlig tanke for ormen, og ormen en skrækkelig tanke for alt levende.</p>	<p>Ein Leichnam ist für den Wurm ein schöner Gedanke, und der Wurm ein schrecklicher für jedes Lebendige.</p> <p>(<i>Unzeitgemässe Betrachtungen</i>, I s.162)</p>
---	--

Når Nietzsche analyserer værdi og moral som kraftkonstellationer, og når mødet mellem det levende bliver til kraftkonstellationer, der møder hinanden, så nærmer han sig med hastige skridt den hollandske filosof, Baruch de Spinoza (1632-77). Indsigten i at kræfterne virker i mig og i de møder jeg indgår i, snarere end at jeg har magt til at vælge verdens gang, er en forsonende indsiget. Jeg kan netop derved indse, at min skæbne gør noget med mig, som jeg gør bedre i at samarbejde med, end at modarbejde. *Amor fati*: Elsk din skæbne. Det vil sige: Ønsk ikke, at det du ønsker skal ske, men at det der sker, er det du ønsker. Der går en linje fra stoikerne over Spinoza til Nietzsche.

At indse

Min hovedsætning: der gives ingen moralske fænomener, men kun en moralsk interpretation af disse fænomener *Mein Hauptsatz: es gibt keine moralischen Phänomene, sonder nur eine moralische Interpretation dieser Phänomene*
(Nachlass III 485)

har en forsonende virkning, fordi den anden, der fordømmer mig moralsk, jo ikke er hverken god eller ond, men blot svag. Den andens moral udspringer ikke af hans medfølelse for mig eller for andre i verden, men af hans behov for at føle sig bedre. Og den slags komparative analyser er signifikante for den svage magtvilje, der jo tænker i modsætning og frygt, og derfor ser den anden som en trussel.

Moral udspringer altså af svaghed og genererer mere svaghed, fordi den er et magtredskab overfor de stærke, der dog også styrker de svage. Nietzsche taler da om en slaveopstand i moralen:

Slaveopstanden i moralen begynder med at *ressentimentet* selv bliver skabende og føder værdier (Moralens oprindelse, 1, 10 s.38) *Der Sklavenaufstand in der Moral beginnt damit, daß das *Ressentiment* selbst schöpferisch wird und Werte gebiert* (Zur Genealogie der Moral, II 782)

Når de svage viljer bliver den skabende kraft, bliver kulturen svag. Den bliver gennemmoraliseret. Hvordan var det da før kulturen blev moraliseret? Ja, der stod begreberne 'god' og 'slet' iflg. Nietzsche som vurderinger for det, der fremmede eller svækkede tilværelsen. En god hund er f.eks. en hund, der løber godt, mens en hund, der halter, er en slet hund. Denne vurdering er ikke en moralsk vurdering, men hvad Nietzsche kalder en fysiologisk vurdering. Den fysiologiske interpretation af verden er i tråd med livet, det er den moralske ikke. Den fysiologiske vurdering udspringer fra den der udfører handlingen, mens den moralske dom bedømmer andres handlinger. Mit ben er slet, det betyder, det er ikke et godt ben at gå på. Dyd havde med duelighed at gøre.

Nietzsche argumenterer genealogisk, det vil sige ved at følge ordenes betydning tilbage i tiden. Han påpeger, at dyden, *virtus*, på latin har samme rod som *vis*, kraft og *vir*, mand. Og at det græske *areté*, dyd eller duelighed er i familie med ord som *anér*, mand og krigsguden *Ares*.

Omkring 30-årskrigen (1618-48) erstattes modsætningsparret god-slet (gut-schlecht) ifølge Nietzsche af et andet, moralsk modsætningspar, ondt-godt. Det er de afmægtiges, mislykkedes *ressentiment* overfor de vellykkede, der bevirker den slaveopstand der indfører moralen i sproget. Efterhånden sker det, at de svage

(ikke-integrerede viljer) kalder den eksistentielt og fysiologisk gode handling for moralsk ond (*böse*), og den slette eller dårlige handling for moralsk god (*gut*). Det fysiologisk-eksistentielle modsætningspar, gut – schlecht, erstattes altså af et andet modsætningspar, nemlig böse – gut, hvor det slette nu er blevet det gode. Det er her, at middelmådigheden nu omdøbes til mådehold, og det er Nietzsches pointe, at mange ikke har så forfærdeligt meget at holde måde med, og netop derfor føler sig tiltalt af at gøre en dyd ud af nødvendigheden: At de ikke kan.

ikke at kunne hævne sig kaldes 'ikke at ville hævne sig' og måske endda tilgivelse.
(*Moralens oprindelse*, 1, 14 s.50)

Das Sich-nicht-rächen-Können heißt Sich-nicht-rächen-Wollen, vielleicht selbst Verzeihung
(*Zur Genealogie der Moral*, I s.791)

Og det, de splittede magtviljer ikke kan, er først og fremmest at sætte deres egne værdier, sætte deres egen interpretation igennem i verden. Derfor rotter de sig sammen i en fælles interpretation, der knægter det vellykkede.

"Vi sætter vor stol lige i *midten*" – det fortæller deres selvtilfredshed mig – "og lige langt fra døende fægtere og smaskende svin."
Men der er *middelmådighed* – selv om det så kaldes mådehold.

„Wir setzten unsern Stuhl in die *Mitte*“ – das sagt mir ihr Schmunzeln – „und ebenso weit weg von sterbenden Fechtern wie von vergnügten Säuen.“
Dies aber ist – *Mittelmäßigkeit*: ob es schon Mäßigkeit heißt. –
(*Also Sprach Zarathustra*, II s.420)

Hvad skal jeg gøre, Nietzsche? Bliv den, du er

At man bliver, hvad man er, Dass man wird, was man ist, setzt voraus, dass forudsætter, at man ikke har den man nicht im entferntesten ahnt, *was* man ist. fjerneste anelse om, *hvad* man er. (*Ecce Homo* III, s.1095)
(*Ecce Homo*, s.49)

Undertitlen på Nietzsches selvbiografi, *Ecce Homo*, er: "Wie man wird, was man ist", hvordan man bliver det, man er. Den græske digter, Pindar (520-443 f.kr.), skulle have været den første, der fremsagde det pædagogisk-eksistentielle livsråd: Bliv den, du er. I Nietzsches verden må man starte med *bliven* og slutte med *er*. Man må starte med *viljen*, det jeg *vil* blive til, for at nå til at være den, jeg *er*. For den, der ikke er tro overfor det han vil blive til, men bare er hvad han er nu, er ikke sig selv.

Frihed er for Nietzsche ikke en fri vilje, men erobring og nyskabelse. At leve er at ville, og for at blive fri til at blive den, man

er, må man følge den vilje, man er. Det kan man hverken forvente er smerte- eller konfliktfrit, ej heller at det ikke indebærer ensomhed.

For at blive sig selv, skal man være tro. Tro overfor hvad? Overfor det virtuelle, dvs. overfor ideen om, hvad man kan blive til. Men hvordan kan jeg være tro overfor det virtuelle, overfor mulighederne i mig? Hvis viljen ikke er noget jeg styrer, hvad kan jeg da gøre? Jeg kan finde de omstændigheder, hvor virtualiteter kan udfolde sig. Der er altid flere personer i mig. Og når omstændighederne ændrer sig, er der altid en 2-3 personer, der byder sig til i mig.

At være sig selv er ikke at forblive det samme, men at lade den vilje til magt, som er i én, udfolde sig. Og alligevel er mennesket ét, det er den samme biologiske konstitution med et væld af virtualiteter, mange flere end det tror. Hvis man derimod forsøger at være én og den samme, er man som slangen, der ikke skifter ham: Man lever ikke.

At skifte ham – Slangen, som ikke kan skifte ham, går til grunde. Ligeledes med de ånder, som man forhindrer i at skifte mening. De holder op med at være ånder.

Sich häuten. – Die Schlange, welche sich nicht häuten kann, geht zugrunde. Ebenso die Geister, welche man verhindert, ihre Meinungen zu wechseln; sie hören auf, Geist zu sein.

(*Morgenröte* §573, I s.1279)

Forskellige krav om at skulle være konstant og konsistent afviser Nietzsche. Vilje og vækst går forud for konstans:

Frigjort fra ilden går vi så, drevet af ånden fra synspunkt til synspunkt, gennem udskiftning af partier, som ædle *förrädere* af alting som overhovedet förrådes kan – og alligevel uden skyldfølelse.

Vom Feuer erlöst, schreiten wir dann, durch den Geist getrieben, von Meinung zu Meinung, durch den Wechsel der Parteien, als edle *Verräter* aller Dinge, die überhaupt verraten werden können, - und dennoch ohne ein Gefühl von Schuld.

(*Menschliches, Allzumenschliches* §637, I s.730).

Enhver filosof ser med foragt på de tanker, han har konciperet i sin ungdom, hævder Nietzsche. Tænker han da på tilblivelse som en intellektuel transformation? Nej, det er en transformation af instinktet, af øjet, af det man har sans for.

Og noget sådant tager lang tid. Åndens og legemets sygdomme kommer sjældent af de pludselige ulykker, de kommer af en uopmærksomhed på små ting. Det handler altså om at ændre vaner, ændre de små ting og gentage dem. Det kan være kunstigt i begyndelsen:

Enhver karakter begynder som en rolle.

(Nachlass / *La volonté de puissance* II § 220²)

Og hvordan mærker man da, at man er blevet sig selv som en anden?

Der gives sikre tegn på at du er kommet længere frem og højere op. Der er nu friere omkring dig og udsigten er rigere end førhen, luften virker koldere, men også mildere [...] din gang er blevet mere livlig og fast.

Es gibt sichere Anzeichen dafür, dass du vorwärts und höher hinauf gekommen bist: es ist jetzt freier und aussichtsreicher um dich als vordem, die Luft weht dich kühler, aber auch milder an [...] dein Gang ist lebhafter und fester geworden.

(*Menschliches, Allzumenschliches* §237, I 831).

Ændringen mærkes fysiologisk, som rum, som udsigt, som luft, som gangart.

To ting at advare imod. For det første: Det selv, jeg kan blive, kan jeg ikke se fra begyndelsen. For det andet: Slutningen med tilblivelsesprocessen er ikke målet. For at være mål, kræver det at jeg bliver mig, men det er ikke det jeg alene, der er målet. Det er bare slutningen:

Slutning og mål – Ikke enhver slutning er målet. Melodiens slutning er ikke dens mål. Og på den anden side: Hvis ikke melodien når sin slutning, så har den heller ikke nået sit mål. En lignelse.

Ende und Ziel. – Nicht jedes Ende ist das Ziel. Das Ende der Melodie ist nicht deren Ziel; aber trotzdem: hat die Melodie ihr Ende nicht erreicht, so hat sie auch ihr Ziel nicht erreicht. Ein Gleichnis.

(*Menschliches, Allzumenschliches* §204, I s.956).

At jeg ikke kan se slutningen på denne blive mig vil sige, at det ikke har været et bestemt jeg, der har været sat foran øjet som et mål. Ja, det har i det hele taget ikke været udsigten, der har været målet. Tilfældet har ført dannelsen af øjet, og derved ændret synet, ikke det sete (jf. perspektivisme):

I dannelsen af øjet har det *ikke* været udsigten, men synet, der er blevet indstillet, ved at *tilfældet* har sammenbragt synsapparatet.

Dass das Sehen *nicht* die Absicht bei der Entstehung des Auges gewesen ist, vielmehr sich eingestellt hat, als *der Zufall* den Apparat zusammengebracht hatte.

(*Morgenröte* §122, I s.1097).

² Det drejer sig her om Nietzsches stort anlagte værk, *Der Wille zur Macht*, som han efterlod sig fragmentarisk. I Schlectas udgave er fragmenterne sorteret kronologisk, mens de i den franske oversættelse, *La volonté de puissance* (Paris: Gallimard, 1995) er samlet tematisk.

På den ene side går Nietzsches dannelsesforestillinger ud på, at man ikke kan kontrollere eller styre det, man bliver til. På den anden side kan man netop gøre noget med denne indsigt, nemlig at søge at lade viljen komme til udfoldelse, at tage vare på de små ting, at give det tid, og at acceptere, at livet i den vågne tilstand ikke er meget mere i den bevidste fornufts hænder end drømmen. Drøm og vågen tilstand er i Nietzsches optik ikke væsensforskellige, der er blot tale om en gradsforskel.

Nietzsche tror ikke meget på sin tids dannelsesanstalter (som han kalder gymnasierne og universiteterne). For det første, laver de programmeret dannelse, og derved lokaliserer de tilblivelsen i universelle værdier. Og det er som med moralen ikke den enkeltes eget liv, der udfoldes, men et skema. Universelle værdier mangler skaberkraft, de er påduttet udefra, ikke skabt af viljen (- en kritik der rammer lige ind i vor tids allestedsnærværende *tale* om værdier).

For det andet, dannelsesanstalter og moralisering vil dannelse og forfinelse, men de forhindrer den, fordi de ringeagter *fejltagelsen*. Fejltagelser er iflg. Nietzsche væsentlig i det at danne sig selv. Fejltagelsen modner, men det ser moralen ikke, den korrigerer, kontrollerer og foregriber, for at fejlen ikke skal finde sted.

Hvis jeg ikke bevidst kan vide, hvem jeg er, hvordan bliver jeg da den, jeg er? Ved at følge mit instinkt og lade viljen sætte sine værdier: Dette er *mit* gode og *mit* onde.

Denne sætten værdier er et projekt med at *skulpturere* mig selv, som den jeg er, der vil dette og hint, og som synes at dette og hint er godt. I virkeligheden er selvet et *æstetisk* projekt, der er større end mig. Det er noget, jeg går med, og ikke en afgrænset personlighed. Det er ikke noget jeg har fundet på, men noget der er kommet til mig, som jeg har ladet give form. Ikke igennem et 'jeg bør være', men igennem et 'jeg vil være'.

<p>Hvad er den store drage, som ånden ikke mere kan kalde herre og gud? "Du skal" hedder den store drage. Men løvens ånd siger: "jeg vil". (<i>Zarathustra</i> s.24)</p>	<p>Welches ist der grosse Drache, den der Geist nicht mehr Herr und Gott heissen mag? "Dusollst" heisst der grosse Drache. Aber der Geist des Löwen sagt „ich will“. (<i>Also Sprach Zarathustra</i>, II 294).</p>
--	--

Selv om Nietzsche var langt forud for sin tid, så har tiden måske indhentet ham. Er nutidens selvhjælpsbøger og coachingkurser ikke netop realiseringen af Nietzsches projekt, nu bragt på moralens

form? Med andre ord, er ikke netop den permanente selvudvikling blevet dagsordensættende imperativ for ethvert menneske?

Jeg vil mene, at der er nogle løfter i tidens trend, som Nietzsche ikke lover. For det første er hans betoning af konflikten, kampen og smertens uomgængelighed ikke forenelig med nutidens løfter, der er langt mere romantiske i deres ånd. Freden kommer ikke, og at ville freden er svaghed. Styrke består i at ville viljen. Forsoning består ikke i forløsning, men i accept af det vilkår, at frihed indebærer konflikt og andres dom.

For det andet kan man ifølge Nietzsche ikke forvente at blive værdsat, rost eller taget til sig af andre. Dannelsen er individuel, og du bliver alene.

Vil du gå ind i ensomheden, min broder? Vil du søge vejen til dig selv? [...] Flokkens stemme vil fremdeles lyde også i dig. Og siger du: ”jeg har ikke længere én samvittighed fælles med jer”, så vil det være en klage og en smerte. [...] Frygteligt er det at være alene med sin egen lovs dommer og hævner. Således kastes der en [stjerne] ud i det tomme rum og i den isnende ånde af ensomhed.

Willst du, mein Bruder, in die Vereinsamung gehen? Willst du den Weg zu dir selber suchen? [...] Die Stimme der Herde wird auch in dir noch tönen. Und wenn du sagen wirst: „ich habe nicht mehr *ein* Gewissen mit euch“, so wird es eine Klage und ein Schmerz sein. [...] Furchtbar ist das Alleinsein mit dem Richter und Rächer des eignen Gesetzes. Also wird ein Stern hinausgeworfen in den öden Raum und in den eisigen Atem des Alleinseins.

Endnu i dag lider du af de mange, du ener: endnu i dag har du dit mod i behold og dine håb.

Men engang skal ensomheden gøre dig træt, engang skal din stolthed krumme sig sammen og dit mod knage. Engang skal du skribe: ”Jeg er alene!” [...] Engang skal du skribe: ”Alt er falskt!”

Heute noch leidest du an den Vielen, du Einer: heute noch hast d deinen Mut ganz und deine Hoffnungen.

Aber einst wird dich die Einsamkeit müde machen, einst wird dein Stolz sich krümmen und dein Mut knirschen. Schreien wirst du einst „ich bin allein!“ [...] Schreien wirst du einst: „Alles ist falsch!“.

(Also sprach Zarathustra, II s.325-326)

(Zarathustra s.56-57).

Endelig, for det tredje, er det tilfældighederne, der fører hånden, ikke bevidstheden, ”nødvendighedens jernhånd, der ryster tilfældighedens rafflebæger.” (*Morgenröte* §130). Det, der kan være inden for den bevidste handlings råderum er at lære at acceptere skæbnen uden at søge at omskrive den, uden at hade den eller kontemplere over den. Amor fati: Elsk din skæbne.

Og hvordan ved jeg så, om jeg lader viljen komme til udfoldelse, om jeg vil det, der sker? Jo, derved at jeg bekræfter (affirmerer) det, der sker. Jeg vil det. Nietzsches vurderingskriterium kom ifølge ham selv til ham langt over havets overflade: Ideen om den evige genkomst. Det eksistentielle vurderingskriterium lyder: Kan du ville, at det der

sker nu, skal ske igen og igen? I så fald udvirkes viljen og skæbnen sammen. At blive sig selv er at ville, at ville det man vil og det, der sker:

”Den største vægt. – Hvad om en dæmon en skønne dag eller nat sneg sig efter dig ind i din ensomste ensomhed og sagde til dig: ”Dette liv, som du nu lever og har levet det, skal du leve endnu engang og utallige gange mere; og der vil intet nyt være i det, men hver en smerte og hver en lyst og hver en tanke og hvert et suk og alt usigeligt småt og stort i dit liv skal vende tilbage til dig, og alt sammen i den samme rækkefølge – og således også denne edderkop og dette månelys mellem træerne og dette øjeblik og jeg selv. Tilværelsens evige sandur vendes om igen og igen – og du med det, du støvfnug!” – Ville du så ikke kaste dig til jorden og skære tænder og forbande den dæmon, der sagde sådan? Eller har du engang oplevet et vældigt øjeblik, hvor du ville svare ham: ”Du er en gud og aldrig hørte jeg noget mere guddommeligt!” Hvis denne tanke fik magt over dig, ville den forvandle dig, som du er nu, og måske knuse dig; spørgsmålet hver gang: ”Vil du dette endnu engang og utallige gange mere?” ville ligge på alle dine handlinger som den største vægt! Eller hvor godt må du ikke have det med dig selv og med livet for mere end noget *at hige* efter denne yderste, evige bekræftelse og besegling? –”
(Den muntre videnskab, §341).

„Das größte Schwergewicht – Wie, wenn dir eines Tages oder Nachts ein Dämon in deine einsamste Einsamkeit nachschliche und dir sagte: „Dieses Leben, wie du es jetzt lebst und gelebt hast, wirst du noch einmal und noch unzählige Male leben müssen; und es wird nichts Neues daran sein, sondern jeder Schmerz und jede Lust und jeder Gedanke und Seufzer und alles unsäglich Kleine und Grosse deines Lebens muss dir wiederkommen, und alles in derselben Reihe und Folge – und ebenso diese Spinne und dieses Mondlicht zwischen den Bäumen, end ebenso dieser Augenblick und ich selber. Die ewige Sanduhr des Daseins wird immer wieder umgedreht – und du mit ihr, Stäubchen vom Staube!“ – Würdest du dich nicht niederwerfen und mit den Zähnen knirschen und den Dämon verfluchen, der so redete? Oder hast du einmal einen ungeheuren Augenblick erlebt, wo du ihm antworten würdest: „du bist ein Gott und nie hörte ich Göttlicheres!“ Wenn jener Gedanke über dich Gewalt bekäme, er würde dich, wie du bist, verwandeln und vielleicht zermalmern; die Frage bei allem und jedem: „willst du dies noch einmal und noch unzählige Male?“ würde als das größte Schwergewicht auf deinem Handeln liegen! Oder wir müßtest du dir selber und dem Leben gut werden, um nach nichts *mehr zu verlangen* als nach dieser letzten ewigen Bestätigung und Besiegelung? –”
(Die fröhliche Wissenschaft §341, II 202-203).